

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-358-26>

УДК 338.45:621

JEL classification L60, O33, O14

САМОФАЛОВА Марія

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

<https://orcid.org/0009-0009-8060-7956>

НАВРОЦЬКИЙ Ярослав

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0000-0003-4677-5306>

СРЕМЕЄВ Олексій

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

<https://orcid.org/0009-0005-9700-0123>

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ У РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ

У статті проведено аналізування ключових показників діяльності машинобудівної галузі України. Період дослідження охоплював довоєнний та в умовах воєнного стану. Зокрема, проаналізовано динаміку та структуру виробництва промислової продукції машинобудівних підприємств за період 2014–2025 років; динаміку кількості зайнятих працівників на машинобудівних підприємствах в цілому, у розрізі суб'єктів великого, середнього та малого підприємництва; динаміку кількості зайнятих працівників на машинобудівних підприємствах в цілому, у розрізі суб'єктів великого, середнього та малого підприємництва; динаміку фінансових результатів підприємств машинобудування. Загалом, проведена оцінка трансформаційних змін у розвитку машинобудівної галузі виявила, що машинобудування України у воєнний період зазнало глибокої структурної трансформації: попри загальне скорочення промисловості, галузь зміцнила свої позиції завдяки оборонно-орієнтованій переорієнтації виробництва, проте ця стійкість має переважно кон'юнктурний характер і потребуватиме системної структурної політики для перетворення на довгострокову конкурентну перевагу у післявоєнний період.

Ключові слова: машинобудівна галузь, підприємство, конкурентоспроможність, релокація, інновації, інвестиції, розвиток, зайнятість.

SAMOFALOVA Mariia, YEREMEIEV Oleksiy

Open International University of Human Development "Ukraine"

NAVROTSKYI Yaroslav

National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»

TRANSFORMATIVE CHANGES IN THE DEVELOPMENT OF THE MACHINERY MANUFACTURING SECTOR

This article analyzes key performance indicators of Ukraine's machine-building industry. The study period covered the pre-war period and the period under martial law. In particular, it analyzes the trends and structure of industrial output at machine-building enterprises for the period 2014–2025; the trends in the number of employees at machine-building enterprises overall, broken down by large, medium, and small enterprises; the trends in the number of employees at machine-building enterprises overall, broken down by large, medium, and small enterprises; and the trends in the financial performance of machine-building enterprises. Overall, the assessment of transformational changes in the development of the machine-building industry revealed that Ukraine's machine-building sector underwent a profound structural transformation during the war: despite a general decline in industry, the sector strengthened its position thanks to a defense-oriented reorientation of production; however, this resilience is largely cyclical in nature and will require a systematic structural policy to transform it into a long-term competitive advantage in the postwar period.

The response to the critical challenges facing the machine-building industry should be the creation of production capacity, thanks to the region's advantageous geographic location, existing incentives for industrial parks, and growing demand for environmentally friendly transportation; integration into global value chains for finished products; and expansion of production of critical equipment, including specialized machinery, construction equipment, and vehicles. To achieve this, cooperation between state and local authorities and manufacturers should be established, and the localization of imported equipment at Ukrainian enterprises should be promoted; innovation in the defense sector should be stimulated: it is important to encourage development in the field of defense technologies. The Ministry of Defense must increase the volume of defense procurement, clearly defining the tactical and technical requirements for goods that meet the needs of the general public. Launching a national strategy for the modernization of the machine-building industry is a key condition for the sector's recovery from the crisis.

Keywords: machine-building industry, enterprise, competitiveness, relocation, innovation, investment, development, employment.

Стаття надійшла до редакції / Received 11.08.2026
Прийнята до друку / Accepted 22.09.2026
Опубліковано / Published 29.10.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© САМОФАЛОВА Марія, НАВРОЦЬКИЙ Ярослав, СРЕМЕЄВ Олексій

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Українське машинобудування, незважаючи на фінансові труднощі багатьох його підприємств, є життєво важливим для всієї економіки, особливо в умовах поточної кризи, руйнування інфраструктури та

релокації виробництв. У глобальному контексті машинобудування є однією з найбільш інноваційних галузей. В Україні цей сектор посідає друге місце за кількістю компаній, що впроваджують інновації, поступаючись лише коксохімічній та нафтопереробній промисловості. Наприклад, у 2011 році майже 25% машинобудівних підприємств активно впроваджували інновації, що значно перевищувало середній показник по всій промисловості країни (16,2%), хоча й було нижчим за рівень інноваційності у провідних світових економіках [1].

До повномасштабного вторгнення машинобудівний сектор був фундаментом української промисловості та запорукою економічної стабільності, виробляючи широкий спектр машин та обладнання для різних потреб (від промислових до військових) і тепер має стати ключовим рушієм відновлення. Для його успішного розвитку в період нестабільності та тривалої кризи вкрай важливо постійно оцінювати його поточний стан та визначати перспективи. Через складну політичну та економічну ситуацію в Україні, прогнозувати майбутнє промислового виробництва вкрай складно. Існує низка серйозних загроз, таких як фізична небезпека, втрата виробничих потужностей, обмеження доступу до світових ринків через логістичні проблеми та інші. Щоб українські виробники могли успішно працювати, важливо аналізувати минулі фактори, що впливали на їх розвиток. Загалом, проблеми машинобудування в Україні чітко вказують на потребу в активній державній підтримці та протекціонізмі для стимулювання вітчизняних виробників, особливо з огляду на глобальну нестабільність та необхідність захисту національних інтересів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз наукових джерел свідчить про значний інтерес до проблем машинобудівної галузі. Наприклад, автори О. Дячун та І. Нагорняк [2] вбачають шлях до розвитку галузі у подоланні бюрократичних та податкових бар'єрів. Автор О. Єрмакова [3] обґрунтовує стратегічну важливість машинобудування як сектору з високою доданою вартістю, що є ключовим для економічного зростання. Науковці А.Державська та П. Круш [4] наголошують на необхідності державних програм для машинобудування, оскільки виробничі потужності потребують термінової модернізації через високий рівень зношеності. Питання державного регулювання, інституційного забезпечення та локалізації виробництва детально розглядалися у працях О. Мазуренка [5], В. Львучука та Т. Шпомера [6] та С. Іщука [7]. Проте, зважаючи на точковий характер наявних досліджень, існує об'єктивна необхідність у комплексному вивченні трансформацій, що відбуваються в машинобудівній галузі України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз ключових показників машинобудівної галузі в довоєнний період та в умовах воєнного стану, а також оцінка критичних викликів для галузі та методи їх подолання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проведене аналітичне дослідження основних показників машинобудівної галузі окреслило наступні результати. Відтак, аналіз динаміки та структури виробництва промислової продукції машинобудівних підприємств за період 2014-2025 років, представлений у табл.1 окреслив наступні ключові тенденції: наведені дані відображають яскраво виражену нелінійну динаміку обсягів реалізованої промислової продукції України, на яку накладається структурний ефект військової агресії. Сукупний обсяг реалізації промислової продукції зростав протягом 2014-2021 рр. (з 100,58 до 131,55 млрд дол. США, що є історичним максимумом аналізованого ряду), однак уже за підсумками 2022 р. скоротився до 86,93 млрд дол. США, тобто на 33,9 % порівняно з попереднім роком. Загальне відхилення за весь період 2014-2025 рр. становить -3,06 млрд дол. США, або -3,04 %, що свідчить про те, що, попри часткове відновлення у 2023-2025 рр. (до 97,52 млрд дол. США), промисловість України станом на 2025р. не досягла навіть рівня 2014 року в доларовому еквіваленті, а тим більше – докризового піку 2021 р.

Структурний аналіз за галузевими групами виявляє суттєву диференціацію траєкторій. Добувна промисловість (група В) демонструє найглибше падіння серед усіх галузей – з 12,93 млрд дол. США (12,90 % загального обсягу) у 2014 р. до 8,50 млрд дол. США (8,72 %) у 2025 р., тобто -34,2 % за відхиленням, із трохи відновлювальною динамікою у 2021 р. (21,13 млрд дол. США), коли позначилося поєднання високих світових цін на сировину з ефектом посткарантинного відновлення. Втрата контролю над частиною видобувних потужностей на тимчасово окупованих територіях та пошкодження інфраструктури суттєво знизили як абсолютні обсяги, так і питому вагу галузі в загальній структурі.

Переробна промисловість (група С) залишається домінуючою галуззю (62,47 % обсягу реалізації у 2025 р.), проте її частка дещо знизилася порівняно з 67,50 % у 2014 р. Абсолютний обсяг скоротився на 7,18 млрд дол. США (-10,55 %), при цьому 2022 р. став найглибшою точкою спаду (46,56 млрд дол. США проти 80,64 млрд дол. США у 2021 р., тобто падіння на 42,2 % за рік) унаслідок руйнування виробничих потужностей, втрати ринків збуту та логістичних розривів після початку повномасштабного вторгнення.

Особливо показовою є динаміка машинобудування як складової переробної промисловості (рядок «в т.ч. машинобудування», коди 26-30): на відміну від більшості інших галузевих груп, цей сегмент демонструє позитивне сальдо за весь період – +1,07 млрд дол. США (+13,56 %), зрісши з 7,92 млрд дол. США у 2014 р.

до 8,99 млрд дол. США у 2025 р. (історичний максимум ряду). Питома вага машинобудування в загальному обсязі реалізованої промислової продукції зросла з 7,90 % (2014 р.) до 9,22 % (2025 р.), а в структурі самої переробної промисловості – з 11,63 % до 14,76 %, що свідчить про відносне посилення ролі галузі на фоні загального скорочення промислового виробництва.

Таблиця 1
Динаміка та структура обсягів реалізації промислової продукції України у 2014-2025 роках

Галузі промисловості	Одиниці виміру	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Відхилення	
														млрд дол. США	%
1. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, група В	млрд дол. США	12,93	8,30	9,00	11,80	14,00	15,28	13,15	21,13	12,31	10,45	10,62	8,50	-4,43	-34,2
	%	12,90	12,10	13,00	14,60	15,20	15,90	14,30	16,10	14,20	11,70	11,70	8,72	x	x
2. Переробна промисловість, група С	млрд дол. США	68,10	46,32	44,53	52,65	60,18	61,81	59,46	80,64	46,56	50,09	54,60	60,92	-7,18	-10,55
	%	67,50	67,70	64,40	65,00	65,30	64,40	64,60	61,30	53,60	56,00	59,90	62,47	x	x
в т.ч. машинобудування (група С, коди 26-30)	млрд дол. США	7,92	4,75	4,55	5,66	6,69	7,28	6,42	7,51	4,73	6,18	7,14	8,99	1,07	13,56
	%	7,90	6,90	6,50	6,90	7,20	7,60	7,00	5,70	5,40	7,00	7,80	9,22	x	x
3. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (група D)	млрд дол. США	18,26	13,06	14,88	15,66	17,11	17,73	18,12	28,29	27,03	27,97	24,80	26,90	8,64	47,326
	%	18,20	19,10	21,50	19,40	18,50	18,50	19,70	21,50	31,00	31,20	27,20	27,59	x	x
4. Водопостачання; каналізація, поводження з відходами (група E)	млрд дол. США	1,29	0,80	0,75	0,84	0,94	1,17	1,30	1,48	1,04	1,01	1,07	1,19	-0,10	-7,47
	%	1,30	1,10	1,10	1,00	1,00	1,20	1,40	1,10	1,20	1,10	1,20	1,22	x	x
Всього (100% - Група В+С+D+E)	млрд дол. США	100,58	68,48	69,16	80,95	92,23	95,99	92,04	131,55	86,93	89,53	91,08	97,52	-3,06	-3,04

*розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [8]

Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (група D) є єдиною галуззю, що демонструє і найвище абсолютне зростання (+8,64 млрд дол. США, +47,33 %), і найбільше підвищення питомої ваги – з 18,20 % до 27,59 %, з пікового значення 31,20 % у 2023 р. Це зростання слід інтерпретувати обережно: воно зумовлене переважно ціновим, а не фізичним фактором – різким підвищенням вартості енергоносіїв в умовах руйнації енергетичної інфраструктури рф та зростанням частки дорожчого імпортованого електропостачання, а не наростанням обсягів виробництва.

Водопостачання, каналізація та поводження з відходами (група E) залишається найменшою за обсягом галуззю (1,22 % у 2025 р.) зі стабільно негативною, проте незначною динамікою (-7,47 %). Загалом, як зазначається в офіційній статистиці Державної служби статистики України, промислове виробництво за 2022 р. скоротилося на 36,9 %, причому в добувній і переробній промисловості падіння склало 37,9 %, а у постачанні електроенергії, газу та пари - 30,7 % [9], що практично повністю узгоджується з амплітудою і напрямом змін, зафіксованих у табл. 1 для відповідних галузевих груп.

Аналіз динаміки та структури обсягів реалізації продукції машинобудування України у 2014-2025 роках (табл.2) деталізує внутрішню структуру машинобудівної галузі, виявляючи виразний структурний зсув на користь продукції, пов'язаної з потребами оборонно-промислового комплексу та відбудови, і водночас – деградацію традиційного важкого машинобудування. Загальний обсяг реалізації продукції машинобудування зріс з 7,91 до 8,99 млрд дол. США (+13,70 %), однак ця динаміка є вкрай нерівномірною за складовими підгалузями.

Найбільш динамічно зростаючим сегментом є виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції: з 0,61 млрд дол. США (7,71 % структури) у 2014 р. до 1,21 млрд дол. США (13,49 %) у 2025 р., тобто +98,85 % – майже подвоєння обсягу та питомої ваги. Подібну позитивну динаміку демонструють виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (+59,93 %, з 0,95 до 1,52 млрд дол. США; частка зросла з 12,01 % до 23,31 % у 2022 р. з подальшою стабілізацією на рівні 16,89 % у 2025 р.) та, особливо, виробництво інших транспортних засобів (+57,05 % у абсолютному вираженні – з 2,23 до 3,50 млрд дол. США, що є найбільшим приростом серед усіх підгалузей; частка зросла з 28,19 % до 38,94 %, унаслідок чого ця підгалузь стала найбільшою складовою машинобудування, обігнавши виробництво машин і устаткування).

Натомість виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, яке у 2014 р. було найбільшим сегментом галузі (31,61 % структури), зазнало найглибшого скорочення серед усіх підгалузей: з 2,50 до 1,35 млрд дол. США, тобто -45,81 %, а його частка знизилася більш ніж удвічі – до 15,06 % у 2025 р. Помірне скорочення демонструє і виробництво електричного устаткування (-13,31 %, з 1,62 до 1,40 млрд дол. США; частка знизилася з 20,48 % до 15,61 %).

Таблиця 2

Динаміка та структура обсягів реалізації продукції машинобудування України у 2014-2025 роках

Найменування складових галузей	Одиниця виміру	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Відхилення	
														млрд дол. США	%
1. Виробн.-во комп'ют., електронної та оптичної продукції	млрд дол. США	0,61	0,32	0,38	0,40	0,48	0,50	0,46	0,54	0,33	0,56	0,77	1,21	0,60	98,85
	%	7,71	6,74	8,33	7,07	7,16	6,87	7,15	7,20	6,99	9,06	10,78	13,49	x	x
2. Виробн.-во електричн. устаткування	млрд дол. США	1,62	0,98	0,95	1,09	1,35	1,33	1,17	1,49	0,86	1,04	1,21	1,40	-0,22	-13,31
	%	20,48	20,63	20,83	19,26	20,15	18,27	18,20	19,87	18,22	16,83	16,95	15,61	x	x
3. Виробн. машин і устаткування, не віднесені до інших угруповань	млрд дол. США	2,50	1,72	1,74	1,92	2,15	2,41	2,24	2,63	1,17	1,27	1,27	1,35	-1,15	-45,81
	%	31,61	36,21	38,16	33,92	32,09	33,10	34,84	35,07	24,79	20,55	17,79	15,06	x	x
4. Виробн. автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	млрд дол. США	0,95	0,60	0,60	0,79	0,98	1,17	1,02	1,19	1,10	1,40	1,42	1,52	0,57	59,93
	%	12,01	12,63	13,16	13,96	14,63	16,07	15,86	15,87	23,31	22,65	19,89	16,89	x	x
5. Виробн. інших транспортних засобів	млрд дол. США	2,23	1,13	0,89	1,46	1,74	1,87	1,54	1,65	1,26	1,91	2,47	3,50	1,27	57,05
	%	28,19	23,79	19,52	25,80	25,97	25,69	23,95	22,00	26,69	30,91	34,59	38,94	x	x
Всього, 100%	млрд дол. США	7,91	4,75	4,56	5,66	6,70	7,28	6,43	7,50	4,72	6,18	7,14	8,99	1,08	13,70

*розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [8]

Подібне переструктурування машинобудівного комплексу узгоджується з даними галузевих оглядів, згідно з якими в умовах війни значна частина підприємств машинобудування переорієнтувалася на виконання державного оборонного замовлення – виробництво бронетехніки, боеприпасів, безпілотних систем та техніки для потреб відбудови, що супроводжувалося суттєвим зростанням рентабельності операційної діяльності галузі (до 11,4 % за дев'ять місяців 2023 р., одного з найвищих показників серед галузей промисловості) [10]. Це підтверджує висновок про те, що зростання частки транспортного машинобудування та електроніки у структурі таблиці 2 значною мірою зумовлене неорганічним промисловим розвитком, а воєнно-економічною кон'юнктурою, тоді як традиційне важке машинобудування (виробництво промислових машин і устаткування) залишається у стані затяжної структурної кризи.

Динаміка кількості зайнятих працівників на машинобудівних підприємствах в цілому, у розрізі суб'єктів великого, середнього та малого підприємництва (табл.3) фіксує надзвичайно глибоке скорочення загальної чисельності зайнятих на машинобудівних підприємствах – з 520,8 тис. осіб у 2012 р. до 248,8 тис. осіб у 2025 р., тобто більш ніж удвічі (-52,2 %).

Таблиця 3

Динаміка кількості зайнятих працівників на машинобудівних підприємствах в цілому, у розрізі суб'єктів великого, середнього та малого підприємництва

Ріки	Суб'єкти підприємництва						Всього
	великого		середнього		малого		
	тис.чол	%, до загальної кількості	тис.чол	%, до загальної кількості	тис.чол	%, до загальної кількості	
2012	213,2	40,9	270,1	51,9	37,6	7,2	520,8
2021	76,9	25,2	187,8	61,7	39,9	13,1	304,6
2022	67,3	27,5	143,6	58,7	33,7	13,8	244,6
2023	59,7	27,6	125	57,7	31,8	14,7	216,5
2024	71,415	32,03343	116,942	52,45471	34,582	15,51187	222,9
2025	78,053	31,37204	131,833	52,98797	38,912	15,64	248,8

*сформовано з [11] та доповнено авторами

Динаміка є нерівномірною: різке падіння спостерігалось ще у довоєнний/раньовоєнний період до 2021 р. (304,6 тис. осіб, -41,5 % порівняно з 2012 р.), що відображає наслідки втрати контролю над частиною промисловості Донецької та Луганської областей після 2014 р., а подальше – ще глибше скорочення відбулося у 2022-2023 рр. (до 216,5 тис. осіб) унаслідок повномасштабного вторгнення, релокації та руйнування підприємств, мобілізації та зовнішньої міграції робочої сили. У 2024-2025 рр. намітилося часткове відновлення зайнятості (до 248,8 тис. осіб), що відповідає загальним тенденціям часткової стабілізації машинобудівної галузі.

Принципово важливим є структурний зсув у розподілі зайнятості за розміром підприємств. Чисельність працівників великих підприємств скоротилася найсильніше – з 213,2 тис. осіб (40,9 % від загальної кількості) у 2012 р. до 78,053 тис. осіб (31,37 %) у 2025 р., тобто на 63,4 %. Зайнятість на середніх підприємствах також суттєво знизилася (з 270,1 до 131,833 тис. осіб, -51,2 %), проте їхня питома вага залишається найбільшою (52,99 % у 2025 р.). Водночас зайнятість на малих підприємствах виявилася найбільш стійкою і навіть незначно зросла в абсолютному вираженні (з 37,6 до 38,912 тис. осіб, +3,5 %), а її частка в загальній структурі зайнятості машинобудування зросла більш ніж удвічі – з 7,2 % до 15,64 %.

Така деконцентрація зайнятості – зменшення частки великих підприємств на користь малого бізнесу – узгоджується з висновками досліджень впливу війни на сектор малого та середнього підприємництва в Україні, які фіксують, що значна частина малих підприємств виявилася здатною гнучкіше адаптуватися до

воєнних умов, релокуватися та зберегти або навіть розширити штат працівників, тоді як великі підприємства зазнали більш суттєвих втрат через руйнування інфраструктури, мобілізаційні процеси та розриви виробничих ланцюгів [12]. Це підтверджує загальну тенденцію до фрагментації машинобудівного комплексу України та зростання ролі гнучких, дрібніших виробничих одиниць у структурі галузевої зайнятості.

Динаміка фінансових результатів підприємств машинобудування, представлена у таблиці 4, демонструє чітку кореляцію з фазами воєнно-політичної дестабілізації економіки. Роки гострих криз – 2014 р. (анексія Криму, початок збройного конфлікту на Донбасі) та 2022 р. (повномасштабне вторгнення) – є єдиними роками із зафіксованим від’ємним сукупним фінансовим результатом галузі: -1882,30 млн дол. США у 2014 р. та -244,20 млн дол. США у 2022 р. відповідно. Це супроводжувалося зростанням частки збиткових підприємств до 36,30 % у 2014 р. та зниженням частки прибуткових підприємств із 74,80 % (2021 р.) до 67,00 % (2022 р.).

Таблиця 4

Чистий прибуток (збиток) підприємств галузі машинобудування України

Рік	Прибуток /збиток (млн дол. США)	Прибуток прибуткових підприємств (млн дол. США)	Частка прибуткових підприємств (%)	Збиток збиткових (млн дол. США)	Частка збиткових підприємств (%)
2012	1160,00	1560,50	65,20	-400,50	34,80
2014	-1882,30	641,10	63,70	-2523,30	36,30
2021	258,50	541,20	74,80	-282,70	25,20
2022	-244,20	426,20	67,00	-670,40	33,00
2023	602,50	826,20	75,20	-223,70	24,80
2024	1334,77	1464,00	75,40	-129,24	24,60
2025	н/д	н/д	73,90	н/д	26,10

*сформовано з [13] та доповнено авторами

Натомість 2023-2024 рр. характеризуються стрімким відновленням прибутковості галузі: сукупний фінансовий результат зріс із 602,50 млн дол. США у 2023 р. до 1334,77 млн дол. США у 2024 р. – найвищого значення в усьому аналізованому ряду, що перевищує навіть показник 2012 р. (1160,00 млн дол. США). Частка прибуткових підприємств досягла історичного максимуму – 75,40 % у 2024 р., а частка збиткових, відповідно, мінімуму – 24,60 %. Дані за 2025 р. є неповними (відсутні абсолютні показники прибутку/збитку), однак наявна частка збиткових підприємств (26,10 %) демонструє незначне погіршення порівняно з 2024 р., що може сигналізувати про нову хвилю тиску на фінансові результати галузі (зокрема через дефіцит кадрів, підвищену вартість електроенергії та логістики).

Виявлена динаміка узгоджується з даними галузевого аналізу машинобудування, згідно з якими зростання рентабельності операційної діяльності галузі у 2023 р. (до 11,4 %) та частки прибуткових підприємств (до 73,8 % за дев’ять місяців 2023 р.) було забезпечене насамперед державним оборонним замовленням і пов’язаним з ним нарощуванням випуску продукції військового призначення, а також відновленням внутрішнього попиту, пов’язаного з потребами відбудови [10]. Це підтверджує висновок про те, що відновлення прибутковості машинобудування у 2023-2024 рр., зафіксоване в таблиці 4, має переважно воєнно-кон’юнктурний, а не структурно стійкий характер.

Рисунок 1 наочно демонструє асинхронність динаміки складової (машинобудування) і цілого (переробної промисловості): якщо обсяг переробної промисловості після різкого падіння у 2022 р. (46,6 млрд дол. США проти 80,6 млрд дол. США у 2021 р.) відновлюється повільніше, то частка машинобудування в її структурі зростає практично монотонно протягом 2021–2025 рр. – з мінімального значення 9,3 % (2021 р.) до максимального за весь ряд значення 14,8 % (2025 р.), перевищуючи навіть рівень 2014 р. (11,6 %).

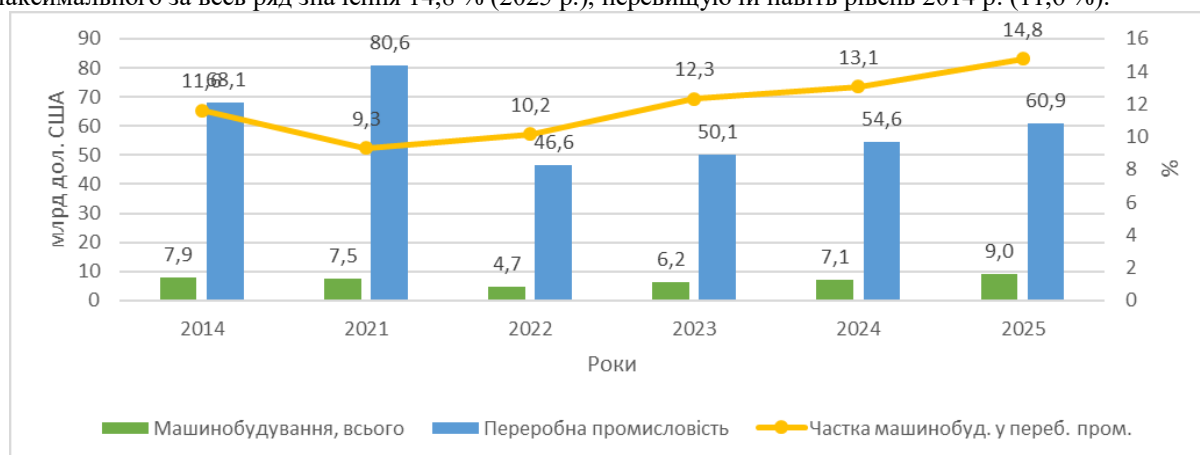

Рис. 1. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції переробної промисловості та машинобудування у тому числі
*сформовано та доповнено авторами з використанням [14]

Така траєкторія – зростання питомої ваги машинобудування на фоні загального стиснення переробної промисловості – є статистичним відображенням структурної переорієнтації української промисловості у воєнний період. Це підтверджується офіційною позицією Міністерства економіки України, згідно з якою вже за дев'ять місяців 2023 р. частка машинобудування в структурі реалізації промислової продукції зросла на 1,1 в. п. порівняно з 2021 р. внаслідок прискореного розвитку машинобудівного комплексу, що переналаштовується на виробництво продукції оборонно-промислового комплексу та продукції, необхідної для відбудови зруйнованої інфраструктури [15]. Отже, рисунок 1 ілюструє не органічне промислове зростання машинобудування, а його відносне посилення в умовах загального скорочення переробної промисловості – виразний приклад структурного зсуву економіки воєнного часу.

Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції за межі країни переробної промисловості та машинобудування наведена на рис.2.

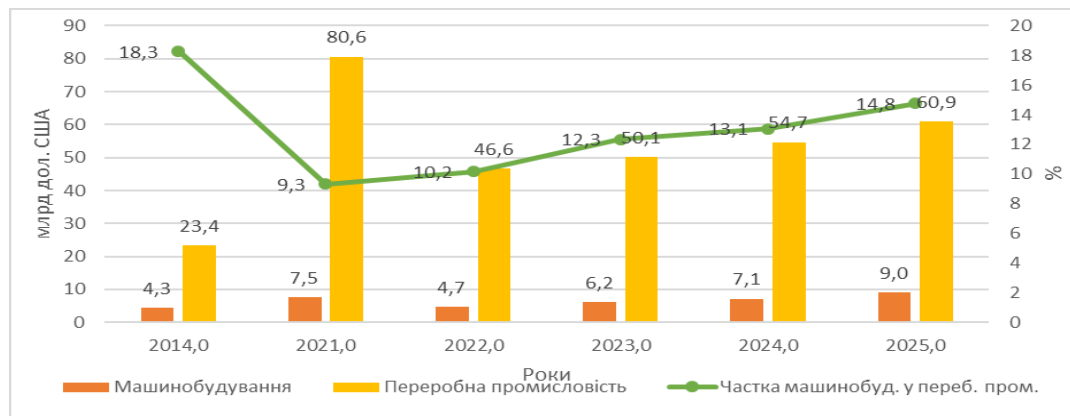

Рис. 2. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції за межі країни переробної промисловості та машинобудування у тому числі

*сформовано та доповнено авторами з використанням [14]

На основі наведених даних (рис.2) можна зробити наступні висновки: по-перше, експорт як переробної промисловості в цілому, так і машинобудування зокрема, зазнав глибокого й досі не подоланого спаду внаслідок повномасштабного вторгнення: обсяги 2025 р. залишаються нижчими за пік 2021 р. на 48,8 % (переробна промисловість) та на 40,1 % (машинобудування). По-друге, відновлення експорту суттєво відстає від відновлення виробництва, що засвідчує зростаюче переважання внутрішнього ринку як драйвера промислового зростання в умовах війни. По-третє, і найважливіше, – машинобудування зазнало найглибшого серед розглянутих галузей скорочення експортної квоти (з 54,1 % до 22,6 % обсягу виробництва за 2014-2025 рр.), що в поєднанні зі зростанням абсолютних і відносних обсягів виробництва (таблиця 4, рис. 1) формує цілісну й несуперечливу картину: українське машинобудування воєнного періоду розвивається не як експортно-орієнтована, а як галузь, що дедалі більше обслуговує внутрішній попит, насамперед потреби оборонно-промислового комплексу та відбудови інфраструктури. По-четверте, перетин кривих питомої ваги машинобудування у виробництві та в експорті переробної промисловості, зафіксований між 2024 і 2025 рр. (зростання виробничої частки до 14,8 % на фоні стагнації експортної на рівні 13,0-13,1 %), є статистично задокументованим моментом структурного перевороту – переходу галузі від моделі з відносним експортним надлишком до моделі з відносним експортним дефіцитом, що має враховуватися при формуванні державної політики підтримки несировинного експорту в післявоєнний період.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, проведений аналіз трансформаційних змін у розвитку машинобудівної галузі дозволяє сформулювати такі узагальнені висновки щодо стану й динаміки промисловості та машинобудування України у 2012-2025 рр.:

По-перше, промисловість України в цілому й машинобудування зокрема пройшли через два потужні зовнішні шоки – 2014 р. (початок збройної агресії РФ) та 2022 р. (повномасштабне вторгнення), кожен з яких супроводжувався різким скороченням обсягів реалізації продукції, чисельності зайнятих і фінансових результатів підприємств. Станом на 2025 р. сукупні обсяги реалізації промислової продукції (97,52 млрд дол. США) залишаються нижчими за докризовий пік 2021 р. (131,55 млрд дол. США), що свідчить про незавершеність процесу повного відновлення промислового потенціалу країни.

По-друге, на фоні загального стиснення промисловості чітко простежується структурний зсув на користь машинобудування: його частка в загальному обсязі реалізованої промислової продукції зросла з 7,90 % (2014 р.) до 9,22 % (2025 р.), а в структурі переробної промисловості – з 11,63 % до 14,76 %. Усередині самого машинобудування зростання забезпечується переважно підгалузями, пов'язаними з потребами

оборони та відбудови (виробництво транспортних засобів, електроніки), тоді як традиційне важке машинобудування (виробництво промислових машин і устаткування) перебуває у стані глибокої й затяжної структурної кризи (-45,81 % за період).

По-третє, у сфері зайнятості спостерігається стійка тенденція до деконцентрації: чисельність працівників великих машинобудівних підприємств скоротилася найсуттєвіше (-63,4 % за 2012-2025 рр.), тоді як малі підприємства практично зберегли довоєнну чисельність зайнятих і подвоїли свою частку в структурі зайнятості галузі (з 7,2 % до 15,64 %). Це свідчить про зростання ролі гнучкого малого бізнесу як стабілізаційного чинника галузевого ринку праці в умовах війни.

По-четверте, фінансові результати підприємств машинобудування демонструють виразну циклічність, синхронізовану з фазами воєнної дестабілізації: збитковість 2014 і 2022 рр. змінювалася стрімким відновленням прибутковості у 2023-2024 рр. (до історичного максимуму 1334,77 млн дол. США чистого прибутку та 75,40 % частки прибуткових підприємств), що значною мірою зумовлено державним оборонним замовленням, а не органічним розширенням ринків збуту, а отже є вразливим до зміни інтенсивності бойових дій та обсягів бюджетного фінансування оборонної промисловості.

По-п'яте, аналіз виправленого рисунка 2 виявив найглибше серед усіх розглянутих показників скорочення – експортна квота машинобудування (частка експорту в обсязі виробництва) знизилася з 54,1 % (2014 р.) до 22,6 % (2025 р.). У поєднанні зі зростанням виробництва машинобудування (табл. 2) це свідчить про принципову переорієнтацію галузі з зовнішніх ринків на внутрішній, насамперед оборонно-орієнтований, попит: до 2024-2025 рр. питома вага машинобудування у виробництві переробної промисловості (14,8 %) вперше за весь аналізований період перевищила його питому вагу в експорті переробної промисловості (13,0 %), чого не спостерігалось протягом 2014-2023 рр.

Загалом, наведені дані свідчать про те, що машинобудування України у воєнний період зазнало глибокої структурної трансформації: попри загальне скорочення промисловості, галузь зміцнила свої позиції завдяки оборонно-орієнтованій переорієнтації виробництва, проте ця стійкість має переважно кон'юнктурний характер і потребуватиме системної структурної політики для перетворення на довгострокову конкурентну перевагу у післявоєнний період [8].

Однак, незважаючи на всі труднощі, Україна має значний потенціал для розвитку машинобудування, зокрема, як майданчик для виробництва сучасної автомобільної техніки, включаючи електромобілі. Це може стати магнітом для міжнародних автовиробників, які зацікавлені у створенні виробничих потужностей завдяки вигідному географічному положенню, наявним стимулам для індустриальних парків та зростаючому попиту на екологічно чистий транспорт.

В умовах глобальних трансформацій промисловості, для України критично важливо інтегруватися у світові ланцюги створення вартості готової продукції. Для досягнення цієї мети необхідно: розширити виробництво критично важливої техніки, що включає спеціалізовану техніку, будівельні машини та транспортні засоби. Для цього слід налагодити співпрацю між державними та місцевими органами влади з виробниками, а також сприяти локалізації імпортного обладнання на базі українських підприємств; стимулювати інновації в оборонній сфері: важливо заохочувати розробки в галузі оборонних технологій. Міністерство оборони має збільшити обсяги закупівель оборонної продукції, чітко визначаючи тактико-технічні вимоги до товарів, які відповідають потребам широких верств населення.

Запуск національної стратегії модернізації машинобудування є ключовою умовою виходу галузі з кризи. Впровадження ефективних управлінських та організаційних заходів дасть поштовх до технічного переозброєння заводів та зростання їхньої конкурентоспроможності. Сучасна держстратегія зобов'язана спиратися на передові світові тренди, зміцнювати міжнародне партнерство та створювати умови для глибокої виробничої кооперації.

Зважаючи на специфіку функціонування машинобудівної галузі, подальші дослідження будуть спрямовані на розробку цілісного механізму підвищення конкурентоспроможності галузі. Цю проблематику буде детально висвітлено у наступних публікаціях.

Література

1. Донік О. М. З історії індустриального освоєння Донбасу (XIX – початок XX ст.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2014. 60 с.
2. Дячун О., Нагорняк І. Стимулювання розвитку підприємництва в Україні в контексті європейських стандартів. *Вісник Тернопільського національного технічного університету*. 2020. № 85. С. 85–88.
3. Єрмакова О. А. Стратегічні орієнтири поглиблення експортних відносин України із країнами ЄС у високотехнологічному секторі. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022. № 7 (296). С. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2022-7-296-41-47>
4. Державська А. В., Круш П. В. Сучасний стан галузі машинобудування та тенденції її розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 21, ч. 1. С. 69–71.
5. Мазуренок О. Р. Нормативно-правові засади розвитку промисловості в Україні (на прикладі машинобудування). *Галицький економічний вісник*. 2018. № 1. С. 28–41. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/54/6.pdf>

6. Ільчук В. П., Шпомер Т. О. Інституційне середовище фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарського машинобудування. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 4. С. 118–126. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/4_09_uk/4_09_2018.pdf
7. Розвиток машинобудування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення : монографія / за заг. ред. С. О. Ішук. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2022. 137 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220002.pdf>
8. Тренди машинобудування України у 2021–2024 роках. *Метаобробка: інформаційно-аналітичний портал*. 2025. URL: <https://www.informdom.com/metallrobrabotka/2025/1/trendi-mashinobuduvannya-ukrayni-u-2021-2024-rokah.html>
9. За рік війни Україна втратила понад третину промислового виробництва – Держстат. *УНІАН*. 27.03.2023. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/za-rik-viyni-ukrajina-vtratile-ponad-tretinu-promislovogo-virobnictva-derzhstat-12195015.html>
10. Стан українського машинобудування у лютому 2024 року. *The Page*. 2024. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/stan-ukrayinskogo-mashinobuduvannya-u-lyutomu-2024-roku>
11. Кількість зайнятих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2010–2023 роках : вебсайт / Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Kzp_kved_10_21.xlsx
12. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні / Програма розвитку ООН (UNDP) в Україні. 2024. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>
13. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (без урахування банків) за 2010–2024 роки : вебсайт / Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/chpr_ek_vsmm_2010_2020_ue.xlsx
14. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності : вебсайт / Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/orp/orp_u/arh_orp_u.html
15. У 2024 році Мінекономіки прогнозує зростання ВВП на 4,6 % та інвестицій – на 29,6 %, – Юлія Свириденко / Кабінет Міністрів України. 12.01.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-2024-rotsi-minekonomiky-prohnozuie-zrostannia-vvp-na-46-ta-investytsii-na-296-iuliia-svirydenko>

References

1. Donik, O. M. (2014). *Z istorii industrialnogo osvoinnia Donbasu (XIX – pochatok XX st.)* [From the history of industrial development of Donbas (19th – early 20th centuries)]. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
2. Diachun, O., & Nahorniak, I. (2020). Lymuliuvannia rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini v konteksti yevropeyskykh standartiv [Stimulating the development of entrepreneurship in Ukraine in the context of European standards]. *Scientific Journal of TNTU (Visnyk Ternopilskoho natsionalnogo tekhnichnogo universytetu)*, 85, 85–88.
3. Yermakova, O. A. (2022). Stratehichni oryentiry pohlyblennia eksportnykh vidnosyn Ukraini iz krainamy YeS u vysokotekhnolohichnomu sektori [Strategic guidelines for deepening export relations between Ukraine and the EU countries in the high-tech sector]. *Research Bulletin of the Odessa National Economic University*, 7(296), 41–47. <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2022-7-296-41-47>
4. Derzhavska, A. V., & Krush, P. V. (2018). Suchasnyi stan haluzi mashynobuduvannya ta tendentsii ii rozvytku [Current state of the mechanical engineering industry and trends of its development]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*, 21(1), 69–71.
5. Mazurenok, O. R. (2018). Normatyvno-pravovi zasady rozvytku promyslovosti v Ukraini (na prykladi mashynobuduvannya) [Regulatory and legal principles of industrial development in Ukraine (on the example of mechanical engineering)]. *Galician Economic Journal*, 1, 28–41. <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/54/6.pdf>
6. Ilchuk, V. P., & Shpomer, T. O. (2018). Instytutsiynе seredovyshe finansovoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku silskohospodarskoho mashynobuduvannya [Institutional environment of financial support for innovative development of agricultural machinery]. *Priazovskiy Economic Herald*, 4, 118–126. http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/4_09_uk/4_09_2018.pdf
7. Ishchuk, S. O. (Ed.). (2022). *Rozvytku mashynobuduvannya v Ukraini: problemy ta shliakhy ikh vyrishennia* [Development of mechanical engineering in Ukraine: problems and ways to solve them] (Monograph). DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnyoho NAN Ukrainy". <https://ird.gov.ua/irdp/p20220002.pdf>
8. Metalloobrabotka. (2025). *Brendy mashynobuduvannya Ukrainy u 2021–2024 rokakh* [Trends in mechanical engineering of Ukraine in 2021–2024]. <https://www.informdom.com/metallrobrabotka/2025/1/trendi-mashinobuduvannya-ukrayni-u-2021-2024-rokah.html>
9. UNIAN. (2023, March 27). *Za rik viiny Ukraina vtratile ponad tretynu promyslovoho vyrobnytstva – Derzhstat* [During the year of war, Ukraine lost more than a third of industrial production – State Statistics Service]. <https://www.unian.ua/economics/finance/za-rik-viyni-ukrajina-vtratile-ponad-tretinu-promislovogo-virobnictva-derzhstat-12195015.html>
10. The Page. (2024). *Stan ukrainskoho mashynobuduvannya u liutomu 2024 roku* [State of Ukrainian mechanical engineering in February 2024]. <https://thepage.ua/ua/economy/stan-ukrayinskogo-mashinobuduvannya-u-lyutomu-2024-roku>
11. State Statistics Service of Ukraine. (2024). *Kilkist zainiatykh pratsivnykiv na pidpriemstvakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva u 2010–2023 rokakh* [Number of employed persons at enterprises by economic activities broken down by large, medium, small and micro enterprises in 2010–2023]. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Kzp_kved_10_21.xlsx
12. UNDP Ukraine. (2024). *Otsinka vplyvu viiny na mikro-, mali ta seredni pidpriemstva v Ukraini* [Assessment of the impact of war on micro, small and medium enterprises in Ukraine]. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>
13. State Statistics Service of Ukraine. (2025). *Chystyi prybutok (zbytok) pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva (bez urakhuvannya bankiv) za 2010–2024 roky* [Net profit (loss) of enterprises by economic activity broken down by large, medium, small and micro enterprises (excluding banks) for 2010–2024]. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/chpr_ek_vsmm_2010_2020_ue.xlsx
14. State Statistics Service of Ukraine. (2026). *Obsiah realizovanoi promyslovoi produktsii za vydamy diialnosti* [Volume of sold industrial products by activity types]. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/orp/orp_u/arh_orp_u.html
15. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024, January 12). *U 2024 rotsi Minekonomiky prohnozuie zrostannia VVP na 4,6 % ta investytsii – na 29,6 %, – Yuliia Svirydenko* [In 2024, the Ministry of Economy forecasts GDP growth by 4.6% and investments by 29.6% – Yulia Svirydenko]. <https://www.kmu.gov.ua/news/u-2024-rotsi-minekonomiky-prohnozuie-zrostannia-vvp-na-46-ta-investytsii-na-296-iuliia-svirydenko>